ՈՍԿԵՂԷՆ ԶՐՈՅՑ

ԴՇԽՈՅ ՀԵՂՆԷ

(Շար. նախորդ թիւէն եւ վերջ)

Զ.

Մութն ու լուսուն թագաւորը արթընցաւ,
Ի՜նչ տեսնէ լաւ...
Իր աղջըկան պալատին դէմ,
Անկէ եօթը անգամ շըքեղ՝
Պալատ մը կար. զմրուխտ՝ իր սեմ,
Պատն՝ ադամանդ, ու տանիքը ամբողջ սուտակ,
Լուսամուտներն ծիրանագեղ,
Լուսաթափանց քարեր միայն.
Դուռներն՝ յասպիս, բակն՝ արեւակ,
Ու մեղեսիկ՝ սանդուխներու աստիճանն...
Ձեղուններէն յակընթագոյն՝
Կը յորդէին ցոլքեր վըճիտ.
Ամէն կողմ բոյր, ամէն կողմ վարդ,
Ջահակներու անձրեւող բիւր մարգարիտ:

Թագաւորը շփեց աչքերը վերըստին...

Այն ի՜նչ վառ վառ կը վառվառէր,
Այն ի՜նչ փառ փառ կը փառփառէր...
Կարծես արիւն իջած գետին՝
Կը վառվառէր, կը փառփառէր...:

Կանչեց վէզիրն եւ ուրիշներ:
Ամէնքն՝ ապշած՝ հաստատեցին զինք խոկոյն:
Ու բոլն որ անկէ առաջ չէին տեսեր
Պալատ մը հոն...:

* * *

Քառասուն երգիչ աղջընակներ,
Բիւր բիւրաձայն եղանակով
Ու երգերով սիրանըւէր,
Զարթուն տըւին հովիւ տըղուն կէս-գինով:

Ի՜նչ որ ծոքէն կ'անցնէր, խոկոյն
Կը կատարուէր արտորագին.
Ու շուրջն ամէն իր կը փայլէր ոսկեգոյն:
Ամէն կողմէ կը հոսէին,
Կոհակ կոհակ,
Առուակ առուակ,
Յարգանք ու սէր, լոյսն ու ակին...

Ու տըղան մի՜շտ կը զարմանար,
Կարծես եղածն երազ ըլլար...:

Ու տեսաւ որ թագուհին
Մարդիկը վա՛րը հաւաքուած կը սպասէին.
Ու խուռնամբոխ եռուզեռ մը կար հեռուն:
Երբոր ուզեց անոնց պատճառն իմանալ,
Իրեն ըսին որ Հեղնէին փափկասուն՝
Հարսնիքն էր ա՛լ:

Քիչ մընաց որ պիտի շըթո՛ւնքը պայթէր,
Երբ Հեղնէին լըսեց անուն:
— Ո՞վ է փեսան, պոռաց ձայնով մը կերկեր՝
Անոնց ապշած երեսներուն:

— Փեսան դո՛ւք էք, Տէ՛ր իմ իշխան:
Առաջ անցաւ ծեր ծ'ալեհեր,
(Որ իր տեսած Տուրքին այնքան կը նմանէր)

Fonds A.R.A.M

Մենք ալ այժմ պիտի սկըսինք հարսնիքի,
Գինի խըմենք, պարենք պիտի,
Քառասուն ցերեկ, քառասուն գիշեր...։

Ուզեց տեսնել իր մայրը ծեր։
Դեռ կ'աղօթէր Խաչին առջեւ ծնրադիր։
Ուզեց ճաշել։ Տարին սենեակ մը տարբեր,
Ուր նըւարտանն ապըրշում էր.
Դրդալներ եւ պընակներ
Արծաթ, ոսկի կը փառէին...
Խորտիկները՝ կարագ ու սեր...
Ո՞ր մէկը ձգէր, ո՞ր մէկն ուտէր...

Գինի ուզեց. բերին եղջիւր առ եղջիւր։
Ուզեց տեսնել հարս Հեղինէն։
Շուրջը զօրքեր շարուեցան սփիւռ։
Նըւագախումբ մը հնչեցուց
Եղանակներ գոռ, հոգեցունց,
Ուր ճանչցաւ ինք սըրինգին ձայն...

Սիրտն իղձ ու իղձն էր հըրաման...։

Տեսաւ Հեղինէն, որ ընդ առաջ կը փութար,
Շուրջը քառասուն հասուկ աղջիկ։
Պարի համար
Անոր առջեւ խոնարհեցան
Ու ձեռքն առաւ
Ձեռուըներուն մէջ իր փոքրիկ...։

Ու տեսաւ որ բոլոր աչքեր
Միայն իրեն էին յառեր։

Հարսնիք կար գո՛ւրը, քաղքին մէջ,
Տօն էր քառասուն տիւ ու գիշեր.
Ուրախութեանց ու գինիի չըկար վերջ.
Ցերեկի նման ցայգը կ'անցնէր...
Հինայ՝ բոլոր մատուըներէն,
Նըւագ ու պար՝ պարպասներէն,
Քառասուն ցերեկ, քառասուն գիշեր...

Ու արդան միշտ կը զարմանար.
Կարծես երազն երազ ըլլար...։

* * *

Այսպէս փեսայ, երիտասարդ, խորտիկ,
Դեռ չէր տեսած Ընտանիքի արքունիք։
Այսպէս փեսայ՝ կարի՛ճ ու հեզ,
Ոտք չէր կոխած դեռ քաղաքի սեմէն ներս։

Այսպէս նոր հարս՝ ամբողջ փառք ու զարդարանք,
Չէր մըտած դեռ արքունական ապարանք։
Այսպէս նոր հարս առաքինի,
Չէր մըտած դեռ առագաստէն Հիմենի։

Այսպէս փեսայ, այսպէս նոր հարս,
Կուսայ լոկ Տէրն ուխտի ի վարձ...։

Է.

Մէջքին կապած ոսկի քամա՛րը կուսութեան,
Պարանոցին կնքեալ վզնո՛ցը Հիմենի,
Տաս մատներուն նախշուն հինան,
Հագին քօղած իր մարմինը հօլանի,
Շուրթին ժըպիտ՝
Ասուր Հեղինէն մըտաւ, շէնշող,
Առագաստի սենեակէն ներս,
Ինչպէս լոյսի ակ մը վըճիտ,
Վարդերու ծոց բիւրեղացած ինչպէս ցօղ,
Մեղր ու նաղանք շաղուած կարծես.
Հասակն ինչպէս սէգ շատըրւան,
Ինչպէս եղէ
Որուն կոխած տեղերն ծաղիկ կը բանան,
Որուն հեռուքէն մուշկ կը բուրէ...։

Մէջքին կապած սուրը ոսկի,
Պարանոցին իշխանական շէկ մանեակ,
Տաս մատներուն վառ վառ հինան հարսնիքի,
Ծիրանիով մարմինն համակ,
Ձեռքին՝ ծաղիկ, դէմքին՝ ծիծաղ,
Հագին որդան մըտաւ սենեակ,
Կարշնեղ՝ ինչպէս վիշապաքաղ,
Հին դարերու դիւցազներուն նըման արի,
Որ կ'որսային վագրեր մատակ,
Ու առիւծի ձագեր վայրի...

— Բարի՛ եկար, հազա՛ր բարի,
Դուն բաղդաւոր սրտիս իշխա՛ն,
Մէրըս սրտիդ համար յաւէտ թող վառի,—
Իմ խնդրանքըս այս է միայն
Աստուծմէ։

Fonds A.R.A.M

— Հազա՜ր, հազա՜ր, հազա՜ր բարով,
Դուն կարօտած սրտիս չքնա՛ղ թագուհի,
Քեզի համար ճենճերի՜ սէրըս՝ խորով,
Մինչեւ փախճանը աշխարհի...
Ա՛յս է խնդրանքս Աստուծմէ...։

Յետոյ քակեց սուրն իր ոսկի գօտիով,
Դրաւ աղջըկան ոտքերուն տակ.
— Այժըմ ահա՛ կուտամ քեզի իմ կամքով,
Քեզի՛ երկիրս ու հըպատակ...

Քակեց աղջիկն իր ծամերը յորդածուփ
Ու մարգարտեայ իր պարո՛ղը գլխուն.
— Ձեռքըս քեզի՛, քեզի՛ գըլուխս ստորահոսող,
Ու տարփակի կուսութիւնըս կուսական,
Ուր չըհասաւ քուլինեց գաս ցանկութիւն...

Տրդան տըւաւ թարմ ծաղիկներն իր ձեռքին.
— Սիրոըս այսպէս, մարմինս այսպէս
Պիտի գտնես,
Թարմ ու փայլի ու գուրգուրուած կաթողին,
Զերծ եւ ազատ պղծութենէն Եւայի...

Աղջիկը քիչ մը շիկնեցաւ.
— Եկուր, ըսաւ,
Քակէ ձեռքովդ գօտիս կոյսի.
Ու տիրացիր սուրբ փղնոցիս,
Որպէս զի
Սիրոյդ գերի ունենաս զիս...

Հազիւ տըղան դողդըղացին ու գինով,
Քակեց մանեակը մըզկիկէն աղջըկան.
Յետոյ գօտին ու ճարմանդներն յակինթ, թարշիշ
կոճակով,
Յետոյ քօղերն ու պատմուճան...

Ու իրարու գիրկ նետուեցան,
Ինչպէս երկու քոյր երազներ գիւթական...
Ու իրարու մէջ լուծուեցան,
Ինչպէս ջուրի երկու հոսանք մոլեկան...

Յետոյ գիշեր, սէր ու հէքեաթ,
Երթանքներու համանուագ,
Դգուանքներու հոկում անթարթ,
Քաղցրիկ հրդեհ մխերու տաք...

Յետոյ բոյրեր տարաշխարհիկ,
Դրդանքներու լեցուող գինի,
Հեշտանք սրտին մէջ պարպըլող,
Երբըշըռանքի լուսանօթներ նոր լեցուող...
Յետոյ քաղցրիկ, սուրբ լըռութիւն,

Յետոյ հանգիստ երկա՜ր, անո՜յշ,
Մորփէոսին գիրկը մո՜ւշ մո՜ւշ...

* * *

Մտցաւ տըղան իրեն պատուէրը Սուրբին։
Առաւօտուն աչքերն բացաւ,
Ինքզինք գըտաւ
Իր սեփական տունին մէջ հին։
Մայրիկն իր քով,
Կը քընանար երազի մէջ անխռով...

Աստուածային ո՜վ պահ մխտիկ, ո՜վ գիշեր,
Ո՜վ մոռցուած աշխարհեր...

Հագաւ տըրեխն իր հօտաղի,
Առաւ ցուպն ու տաւիղ եափն նայելու
Ձըգեց խրճիթն իր հայրենի,
Հովիւը գնաց, գընաց հեռո՜ւ...

* * *

Գինովի մը պէս աչքերը կկոտրող,
Իր մազերուն շոյանքին մէջ գէմքը թաղուած՝
Մահճակալին մէջ ոսկեձոյլ,
Հեղինէն հարս արթընցաւ
Քաղցր երազէ մը անդրաւ.
Ու բազուկներն երկարեց յոյլ,
Փնտռեց փեսան.
— Ո՞ւր ես, իշխա՛ն...

Հեղինէի ձայնին չեկաւ պատասխան։

Կանչեց. շար շար աղջիկն եկան
Նաժիշտները՝ ճերմակ՝ իբրեւ հարսնեւոր։
Երբեք չէին տեսած իշխանն,
Ու չըկար մայրն ալ պալատին մէջ բոլոր։

* * *

Fonds A.R.A.M

Թագաւորն ալ իմացաւ։
Հետախոյզներ ելան քաղաք, փնտռել զայն։
Հիւղին մէջ կար մայրը պառաւ,
Որ կը խոկար դեռ մեծաձայն...

Հեղինէն հանեց հարսանեկան շորերն իր,
Որոնց՝ մէջ զինք պիտ՝ կարծէիք անկասկած՝
Ձիւնափրփուր մեծ նըշենի մը ծաղկած,
Ու հոգու սեւ՝ այրիի պէս սըգակիր...

Հեղինէն բերաւ պառաւն իր քով,
Որ իր վերջին օրերն անցնէ արցունքով։

Ո՞վ բաժնել կրնայ երբեք
Որդեկորոյս մայրն յուսաբեկ...։

Արո՞նք կեցնել երբեք կրնան
Հարսին աչքերն մշտածորան...։

Հայրը ինչե՛ր ալ որ ըրաւ, Հեղինէն չուզեց
Մխիթարանք ճանչնալ բնաւ.
Չըպակսեցաւ
Իր վիշտը մեծ...։

Ը.

Երբ ինն ամիս, ինն օր անցաւ,
Երկնային հըրամանաւ,
Շիթ մը լոյսի նըման մաքուր,
Աշխարհ եկաւ մանչ մը գողտրիկ,
Զոյգ մայրերուն բաղձանքի իբր ծաղիկ,
Իբրեւ շընորհ աստուածատուր,
Ու բախտաւորութեան-իբրեւ աղբիւր...

Լալով ծընաւ. ու այնուհետ
Գիշեր ցերեկ կ՚արտասուէր ան.
Ի՛նչ ալ ըրին դեղ ու դարման,
Տըղուն լացը կեցնել երբեք չըկրցան...

Քանի՜, քանի՜, խափշիկի պէս սեւ հաւեր
Մորթըւեցան, որոնց արնով գրուեցան
Քանի՜ գիրեր,
Եռանկիւնով գիրեր այնքա՜ն...։

Քանի՜ տեղեր ուխտի գացին,
Քանի՜ ուլեր մատաղ ըրին...
Տըղան կուլար
Գիշեր ցերեկ, ցերեկ գիշեր անդադար։

* * *

Սուրբ Սարգիսի տարեդարձին՝
Հարիւրներով մատաղ ըրին,
Ու բաժնեցին
Աղքատներուն ու ծերերուն։

Գիշերն Հեղինէն տեսաւ երազ։
Ծեր մը եկաւ ճերմակամազ՝
Ըսաւ ժըպտուն.
— Տիրոջ առջեւ եղաւ մատա՛ղըդ յարգելի,
Ու փափաքդ ալ՝ ընդունելի.
Տըղուդ հայրը ողջ է հիմա,
Ու երբոր ձեռքն իր երկարէ
Ընոր ոսկի օրրոցին վրայ,
Պիտ՚ ան իսկոյն դադրի լալէ...։

Թ.

Դշխոյ Հեղինէն հըրամայեց որ քառասուն
Ջորիներու ոսկի բեռցնեն,
Եւ անուանի մարդեր գիտուն
Քառասուն ընկեր տան իրեն։

Ճամբայ ելաւ հօրն արցունքին հակառակ,
Աղքատներու օրհնութեանց ու մաղթանքին
Մէջէն դէպ ի իր նըպատակ,
Դէպ ի Յոյսի կայքը մթին...

Ամէն ուր որ կը հանդիպէր քաղաքի,
Կարաւանն հո՛ն կ՚իջեւանէր։
Կ՚ըսէր բերնով մունետիկի.
— Քաղքըցինե՛ր,
Գիւղացինե՛ր,
Հազար վարպետ ու տաս հազար
Բանուորներ պէ՛տք են ինծի.
Վարպետներն ու բանուորները հաւասար
Վարձատրըւին պիտի ամէնքն ոսկիով...

Fonds A.R.A.M

Ու վարդեններ հատիկ հատիկ,
Ու բանուորներ հոծ խումբերով,
Մարէն իջնող մըշուշին պէս պարանցիկ,
Կը բռնէին հրապարակը փողոցով։

Աշխատանքի բակբուռ նոր ամէն ժամը,
Ամէն առտու պէ՛տք է օրրէր հինգ վայրկեան
Օրօրոց մը, ուր ծանչ մ'անթարթ,
Կուլար յարժամ,
Ծըղրտուն մը երգին նըման։

Եւ իրիկունը, գործէն յետոյ,
Ամէն յոգնած աշխատաւոր
Կը դրդանէր վտառակն արդար,
Կը դառնար դոհ,
Իր տըղոց քով, ընտանեկան յարկն ալոր,
Հեղինէին համար ծաղկթա՛նքը բերնին.
— Տէ՛ր, գանել տուր կորուստն անոր…։

Եւ ո՛ւրկէ որ անցաւ Դշխոն,
Ոսկին վազեց ուղխ առ ուղխ հոն.
Շինել տըւաւ ծերանոցներ, պանդոկներ,
Կամուրջներով անցաւ վրայէն գետերուն,
Տեսաւ շա՛տ շա՛տ թագաւորներ,
Թափեց եւրին ողորմութիւն…

Ու չէր պակսեր ամենեւին
Հարըստութիւնն ու համբերանքն երկրային…

Անցաւ լեռներ՝ բարձր ու ցած,
Դաշտեր ծաղկած,
Այգեստաններ ու պարտէզներ նորընջի,
Հորիզոններ անծանօթ,
Նոր ճամբաներ՝ գըծին նման անուրջի,
Եւ անդունդներ՝ այրերուն մօտ։
Տէրը իրեն մեծ առաջնորդ՝
Հասաւ ափը Ճիհուն գետի,
Բանակեցաւ Մանեւտխա քաղաքին մօտ։

Ճարտարապետն ալ ձանձրացած
Աշխատանքէն այս անվախճան,
Եւ ուզելով ինք տիրանալ անկասկած
Իր տիրուհւոյն գիցանըման,
Տըւաւ պատգամ.

— Անկարելի է այս գետին վըրայէն
Ափերն իրար կամըջել։
Սրբընթաց է հոս աւելի ջուրն՝ հովէն,
Ու վազքն անոր խիստ անըղել…

Բայց Աստուծոյ ապաւինած՝
Եւ Երազին յոյսովն յաւէտ փառաւորնիդ,
Հեռնէն կանչեց Մանեւտխա քաղաքին
Հայ վարպետնե՛րը մեծապանծ,
Եւ ոսկիի պարկ մը բացած՝
Առաւ թի մը արծաթաշէն,
Ըսաւ կեցած գետի ափին.
— Ձեր աշխատանքը վարձատրեմ պիտի՝ ոսկիով…
Պէ՛տք է ձըգէք կամուրջ մը այս ջուրին վըրայ…
Առաջին առքը, հո՛գ, ահա՛,
Պիտի շինուի…

Թիով ոսկին նետեց ջուրին,
Ցուցուց տեղն ուր պիտի շինուէր առքն առաջին,
Յետոյ երկրորդն, երրորդն յետոյ,
Ժպտուն ու գոհ,
Եւ եռանդի հուրքով ներքին։

— Ա՛լ կը բաւէ, Տիկնանց մէջէն գեղափայլ՝
Առաջ եկաւ ծեր վարպետ մը ծանրաքայլ,
Քանի որ դուն գանձ վատնելու յօժար ես,
Մենք պատրաստ ենք անմիջապէս
Ձեռնարկելու շինութեան, որ կը տեւէ
Եօթը անգամ քառասուն օր…
Հրամայէ՛…

* * *

Եօթը անգամ եօթանասուն
Ցայգ գոմէջներ մարթուեցան։
Ու տիկ շինած անոնց կաշին,
Դըրին ջուրին հոսանքին դէմ, կէս ըրին։

Եօթանասուն օրն տակաւին չըլրացած,
Կամուրջին կէսն էր կառուցուած։
Ու միւս կէսը եօթը տամնեակ չըքբըշեց…
— Փա՛ռք մե՛ր ցեղի հանճարին մեծ…

Ժ.

Ու Թագուհին արեւահար
— Որովհետեւ ինքը անձամբ

Fonds A.R.A.M

Կը ծառանայցէր աշխատութեանց
Ու եղանակն էր ամառ—
Իբրեւ փուշոտ ճամբէ՝ անցաւ կամուրջէն,
Ու Անտիոք հասաւ շուտով,
Որ իշխանի մը քրիստոնեայ
Կը պատկանէր այն ժամանակ:

Շէն էր քաղաքն ու բարեզարդ.
— Անտիոքի խուժանը դեռ
Հոն չէր հասեր:
Իշխանին հետ համախորհուրդ՝
Ուզեց քաղա՛քը պարպել:
Մունետիկներ անկիւն անկիւն՝
Դշխոյին կա՛մքը ծանուցին ժողովուրդին:
Եւ ըսկսան շինել պարիսպն առասպել,
Որ տասն կանգուն
Լայնութեամբ ու բարձրութեամբ բերդ մ'էր ինքնին:

Եւ օրերը յաջորդեցին իրարու:
Երկինքին վրայ լիալուսինը քանի՛ հեղ
Մկրատուեցաւ ու պզտիկցաւ,
Մահիկ դարձաւ:
Քանի՛ անգամ, նորէ՛ն նորէ՛ն
Եղաւ դէմք մը շուշանադեղ:
Երկրի վըրա՛յ ճշգրտօրէն
Եղանակներն յաջորդեցին իրարու...
Բայց օրուընէն չըդադրեցաւ ձայնը լալու:

Դահճերն հասնիլ ըսկսան.
Զըրքեց յոյն Հեղինէին ս՛իրտը սակայն:

* * *

Եւ օր մ'ալ, երբ պատն իրարու էր եկեր,
Ու թագուհին՝ ձեռն ի ծնօտ՝
Մըտածումի ամպ մ'էր գըրեր
Հեռուն յառած.իր աչքերուն երազկոտ,
Լուր բերին որ
Տըղան լացն էր դադրեցուցեր...
Ու քուրջերով մարդ մը անոր
Քովը նստեր
Կ'ըսէր օրօ՜ր...

Իջաւ հեղեղ,
Հեղինէին այտերն ի վար արփափեղ.
Պատեց հրճուանք
Իր դէմքն համակ...
Երեւ եղաւ անձրեւէն վերջ.
Ու ծիածա՛նը լուսաէջ՝
Դոտի եղաւ իր քամակին...
— Ուրախացի՛ր, ո՛վ կին, ո՛վ կին...

Հրամայեց որ դադրեցընեն
Գործերն ամէն,
Ամէն կողմէն:

Ընդհուպ ժողվեց
Գործաւորներն պզտիկ ու մեծ,
Տըղայ թէ կին,
Հայր ու աղջիկ.
Բացաւ պարկերն ոսկիներուն,
Բաժնեց ափ ափ, առատ առատ ամենուն:
Ու երբ անոնք կ'աղօթէին
Իրեն համար,
Դարձաւ պատին,
Ըսաւ.
— Ահա այսօր ես հասայ իմ մուրատին,
Դուն չըհասնի՛ս յաւիտեան քու մուրատին...

(Մինչեւ այսօր դեռ կը մընայ կիսատ
Անտիոքի պարիսպն այնպէս,
Զայն կը տեսնէք այսօր եւս՝
Առաջուան պէս
Անխախտ...)

Եկաւ պայքար:
Օրրոցին քով ցնցոտապատ
Մարդ մը կամաց կ'ըսէր օրօր,
Օրրոցին մէջ մանկիկն ապսօր
Կը քընանա՜ր երկար ու խո՜ր...

... — Երջանկութի՛ւն Երկրաւոր...
Դո՛ւք ալ, տըղա՛ք, հասնի՛ք անոր...:

ՎԱՐՈՒԺՆԱԿ

Fonds A.R.A.M